

Isten embere?

Beszámoló egy feminista teológiai konferenciáról

„Ha Isten férfi, akkor a férfiasság az isten.” Több mint harminc éve már, hogy *Mary Daly* nyilvánosságra hozta az egyoldalúan férfias és uralom-irányultságú Isten-elképzelésekkel szembeni kritikáját, hogy ezzel ne csupán az Istennel kapcsolatos gondolkodást és beszédet, hanem magukat a nőket is felszabadítsa. Ha 2005-ben körülnézünk, ki milyen képekkel beszél Istenről, akkor könnyen iszonyat foghat el minket. Nemhogy az „Atyaisten, Fia & Társá”-tól való búcsút hirdetnék, hanem egyenesen az Istenről szóló hagyományos beszéd újjászületését tapasztaljuk, és Isten férfias vonásai keményebbnek tűnnek, mint valaha. Viszont nem annyira vallási összefüggésekben keverik bele Istent ily módon a játékba, nem – hanem magában a politikában. Ebben a háttérben a teológiának kritikusan felül kell vizsgálnia saját beszédét Istenről, és semmiképp sem szabad megengednie, hogy ezt kivegyék a kezéből. A különféle fundamentalizmusok és a tetzőlegesség pólusai között elhelyezkedve ma az a lényeg, hogy Isten megmozgató, de ugyanakkor szabadon nem mozgósítható erejéről beszéljünk – és számoljunk is vele. Ezt mutatta a Német Evangélikus Egyház nem régen Gelnhausenben (Hessen) megtartott konferenciája.

Nyilvánvalóan nem mindenkinek az elképzelésébe illik bele, hogy Isten ereje nem mozgósítható tetszésünk szerint. Az egyik példáját annak, hogyan próbálják manipulálni Istent az emberek, George W. Bush nyújtja. Az elnök, és vele kormányának 24%-nyi „újjászületett kereszténye” valami rettenetesen közvetlen módon úgy érzi, maga Isten hívta meg arra a misszióra, hogy elvigye a világnak az üdvösséget és a szabadságot, és szükség esetén katonai erőszakkal irtsa ki a rosszat. *Andrea Bieler* német teológusnő a kaliforniai Berkeley egyetemén tanít, így közvetlen tapasztalata van arról, amit ő „a férfias nagyzási mánia színrevitelének” nevez, és látja, mekkora támogatottsága van ennek a népesség körében, de azt is, hogy létezik ellenállás is. Egykor a polgárjogi harcokos érveltek keresztényi módon vagy vallásilag (például Martin Luther King, de John F. Kennedy is), hogy hozzásegítsék a társadalom peremére került rétegeket jogaik érvényesüléséhez, ma viszont Isten útmutatására, akaratára és rendelkezésére hivatkozva nemzeti külpolitikát próbálnak üzni.

Ha visszatekintünk az első századok keresztény gyülekezeteire, világossá válik, mindig is mennyire vissza lehetett élni a vallási fogalmakkal. Furamód ismerősen cseng, amikor azt halljuk, hogy a császárok Augustusztól óta a

Megistenült fiainak számítottak, s ezért uralmuk Isten által igazoltnak, ők maguk Üdvözítőnek, üzenetük pedig evangéliumnak. Hiszen Pál apostol ugyanezeket a szavakat használja, csak hogy fejük tetejére állított jelentéssel, amint ezt *Angela Standhartinger* marburgi újszövetséges kimutatta. Pál felfogásában Isten egy tehetetlen, keresztre feszített emberrel azonosult. A Jó Hír ostobaságnak számít, és a Megfeszített halála után hirdetik, nem pedig – mondjuk – diadalmas hódításai után. A Megfeszített kiválasztottságának bizonyítéka nem a siker, hanem gyengeségében megmutatkozó ereje. Ez az üzenet messzemenően politikai jellegű. A gyülekezettől távol kell tartani mindenféle hierarchiát, a Szentlélek adományai nem képezhetik az elit kiváltságát. Három teljes nemzedékre volt szükség ahhoz, hogy a császárok uralkodó ideológiája ismét felborítson mindent. Az ún. pasztorális levelekben (1-2 Timóteus és Titusz), amelyeket tévesen hisznek Páltól származóknak, a császár ismét a vallásosság megtestesülésének számít. A nőket ismét eltávolították egyenjogúan betöltött hivatalukból, ehelyett az lett a feladatuk, hogy szüzek, vagy termékenyek legyenek. *Angela Standhartinger* szerint Pál nemigen volt sikeres; vallási üzenete politikai természetű volt, de kortársaié is.

Így aztán felvetődik számunkra a kérdés: Voltaképpen melyik oldalon állunk? Eljött-e az ideje a további egyházi küzdelemnek? Ahová *Andrea Bieler* még kérdőjelet tett, ott a Berkeley-n tanító kolléganője, *Rosemary Radford Ruether* már felszólította a világszerte működő keresztény egyházakat, hogy parancsoljanak „Megállj!”-t tagjaiknak, mondván, ahogyan annak idején a német *Hitvalló Egyház* (Bekennende Kirche) bírálta a német nemzetiszocializmust, úgy kell ma bírálni a messianisztikus amerikai nacionalizmust.

A teológiának és az egyháznak az eddigieknél jobban be kell-e avatkoznuk politikai kérdésekbe? Európai füleknek ez első pillanatban elidegenítően hangzik, hiszen mifelénk a kereszténység egyre inkább elveszíti jelentőségét: Talán megtestesít még valamiféle erkölcsiséget, de vajon ki veszi komolyan? Ugyanezt lehet kérdezni a tudományos teológiát illetően. Néhány szakemberen kívül ki olvassa még a terjedelmes és rendkívüli módon specializálódott tanulmányokat? Vonatkozik ez a nőkre és a genetikára vonatkozó teológiai kutatásra is. E kutatás színvonalra nem kétséges, de megengedhetjük-e magunknak ebben a korban, hogy elefántcsonttoronyba vonuljunk? A vallás ma egészen másutt zajlik, mégpedig a politikában, mondja *Carola von*

Braun politológus: „A vallás ma ismét jelen van – mégpedig hatalommal.” Ha továbbra is átalusszuk az eseményeket, akkor úgy, ahogy van, átengedjük a teret a konzervatívoknak és a fundamentalistáknak, akik – amint a világ vallási térképére vetett pillantás mutatja – rendkívül rohamosan terjeszkednek, különösen a kereszténységben belül, de más vallásokban is. Ez veszélyt jelent a nyílt társadalomra. Ezért a vallási ügyeket politikailag is meg kell vitatni, és szabályozni kell, ha érvényre akarjuk juttatni az emberi jogokat, és különösen a nők jogait.

Itt nyílik tér a *feminista teológia* számára, hiszen a teológiának ez a formája kezdettől fogva kulturaközi és ökumenikus irányultságú volt, tehát rendelkezik a párbeszéd képességével, amire most oly sürgetően szükség van. De mi lett mára e mozgalom kutatásaiból? Visszatérünk az Atyaistenhez? Avagy Isten voltaképpen istennő? Vagy férfi Isten női tulajdonságokkal? Ma nyilvánvalóan minden valamiféle posztmodern keverékben van együtt, amint *Barbara Schiffer* hamburgi teológusnő jőzanul megállapította. Viszont egyértelmű, hogy már az is hozzájárult a nők vallási öntudatának megerősödéséhez, hogy az Istenre vonatkozó elképzeléseket kiegészítették női megnevezésekkel és tulajdonságokkal. A nők ezzel konstruktív módon reagáltak arra, hogy az évszázadokon át szokásos beszéd egy férfias-patriarchális Istenről, pláne a maga szentháromságos formájában, már nem része a kollektív hitvallásnak, még a keresztények körében sem. Ez talán sokkoló, mondja *Britta Baas* az új vallásosságra vonatkozó kutatásokra utalva, de felszabadító is, és új esélyt ad arra, hogy újragondoljuk Istent, mégpedig tekintélykritikusán és saját felelőségünk tudatában.

Új felvilágosodás kezdetén állunk tehát? Ez alkalommal nem a vallásból történő kivonulás, hanem a felnőtt vallásossághoz való odafordulás kezdetén? Olyan vallásosság kezdetén, amely egyébként sokkal kevésbé magán jellegű, mint amennyire általában rossz híret kelte? Olyan vallásosság kezdetén, amely az ember fennmaradásában és jó életében érdekelt? Még ha Isten „üres hely” marad is abban az értelemben, hogy megnevezhetetlen, ez a vallásosság nyilvánvalóan számol egy olyan erővel, amely meghalad minden emberit. A teológia és a politika jól tené, ha e felnőtt vallásosság szerint tájékozódna. De ha gyakran nem is igen tudjuk, hogyan beszéljünk Istenről – legalább beszéljünk Istennel.

Gisela Matthiae